

งานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิง เป็นปัจจัยที่ใช้ในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย

A Study of Loa Theung Wickerwork for Contemporary Products Design and Development

ประทับใจ ลีขา

บทคัดย่อ

งานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิงเป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลาย มีความประณีตสวยงาม และมีประโยชน์ใช้สอยที่คุ้มค่า ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าชนเผ่าลาวเทิงมีภูมิปัญญาที่ชาญฉลาดในการเลือกใช้วัสดุในท้องถิ่นมาผลิตเป็นสิ่งของเครื่องใช้ รวมทั้งมีลักษณะของการสืบทอดที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมแสดงออกถึงอัตลักษณ์เฉพาะชนเผ่า จึงได้นำมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ประการ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของชาติพันธุ์ วิถีชีวิต และรวบรวมงานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิง 2) เพื่อศึกษากระบวนการผลิต ลวดลายการสาน การให้สี ในแง่ของการปรับปรุงพัฒนาคุณภาพวัสดุและกระบวนการผลิต และ 3) เพื่อออกแบบและพัฒนางานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิงให้เป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มสำหรับการศึกษาข้อมูลงานหัตถกรรมจักสานซึ่งเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 5 แขวงทางตอนใต้ของ สปป.ลาว 2) กลุ่มสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบการออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ได้แก่ ผู้บริโภค ผู้จำหน่ายงานหัตถกรรมจักสาน กลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง โดยคำนึงถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ และความหลากหลายที่ครอบคลุมตามเนื้อหาในการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถจำแนกออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ 1) ส่วนของการศึกษาความเป็นมาของชาติพันธุ์ วิถีชีวิต และรวบรวมงานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิงพบว่า ชนเผ่าลาวเทิง เป็นชนเผ่าที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่ราบสูงและเขตภูเขา มีการดำเนินชีวิตแบบเกษตรกรรมที่พึ่งพิงธรรมชาติ มีวัฒนธรรมการแต่งกายที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะ และมีลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน เช่น การนับถือผี การสืบทอด การดื่มเหล้าไห การทอผ้า

ด้วยกิเอา และการใช้งานหัตถกรรมจักสาน ซึ่งผู้วิจัยจำแนกออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้ เครื่องใช้เนกประสงค์ เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือตัด จับ และขังสัตว์ เครื่องใช้ตามความเชื่อและพิธีกรรม และเครื่องใช้อื่นๆ 2) ส่วนของการพัฒนาคุณภาพวัสดุและกระบวนการผลิตพบว่า การให้สีที่เกิดจากการรมควัน เมื่อนำมาทดลองโดยใช้วัสดุในการรมควันต่างชนิดกัน ให้ผลของสีที่เกิดจากการรมควันแตกต่างกัน และเพื่อให้เกิดการประหยัดเชื้อเพลิง มีความปลอดภัยในการใช้งาน ผู้วิจัยได้ออกแบบและพัฒนาเตารมควันแบบประหยัดพลังงาน โดยคำนึงถึงวัสดุที่ใช้ในการผลิต ต้นทุน และชาวบ้านสามารถนำไปผลิตใช้ได้เอง 3) ส่วนของการออกแบบและพัฒนางานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิงให้เป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับการผลิตและความต้องการทางการตลาดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ประเภทเครื่องใช้และของตกแต่งบ้าน และ 2) ประเภทของที่ระลึก จากผลการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า แนวทางการประยุกต์ใช้งานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิงเพื่อใช้ในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ควรคำนึงถึงแนวคิดในการออกแบบ 3 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย อัตลักษณ์ที่โดดเด่น และการบอกเล่าเรื่องราวหรือแหล่งที่มา 2) ด้านค่านิยมและความต้องการของผู้บริโภค และ 3) ด้านหลักการออกแบบงานหัตถกรรมจักสาน ประกอบด้วย การเลือกใช้วัสดุ การใช้ลายเพื่อสร้างรูปทรงผลิตภัณฑ์ การให้สี ความคงทนประณีตสวยงาม และประโยชน์ใช้สอย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองและประเมินผลการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามแนวคิดทั้ง 3 ด้านไว้เป็นแนวทาง ดังเอกสารแนบท้ายการวิจัยในครั้งนี้

ABSTRACT

There are various kinds of intricate and functional Lao Theung wickerwork products. The Lao Theung have the clever local wisdom of making use of local material to create commodities and continuity of cultural heritage displaying tribal identity. Thus, the research set 3 purposes for the research: 1) to study the background and lifestyle of the Lao Theung race, and to compile the Lao Theung wickerwork, 2) to study the production process, interlacing patterns and coloring regarding the material quality and production process development, and 3) to design and develop the Lao Theung wickerwork into contemporary products. The population and samples of this research are divided into 2 groups: 1) the group for wickerwork data study, who were the people living in the 5 districts of Southern Laos, 2) the group for the analysis of the data for contemporary product design consisting of consumers and wickerwork distributors. The samples were selected by purposive random sampling with regard to geographical condition and diverse factors apparent in the research contents.

The result of the study can be divided into 3 parts. 1) The study of the Lao Theung race and lifestyle and the compilation of their wicker handicrafts yields that the Lao Theung are tribal people living in highland and hilly region with agricultural, nature-dependent lifestyle, unique clothing culture, and cultural similarity, for example, animism, smoking treacle-coated tobacco, drinking Sato (Lao Hy), weaving with backstrap loom, and using wickerwork items, which can be categorized into five groups – all-purpose utilitarian articles, household utilitarian articles, animal traps, faith and ritual articles and other utilitarian articles.

2) As for the development of material quantity and production process, the experiment showed that in fumigation coloring, different materials yield different colors. And for fuel frugality and safe use, the researcher has designed and developed an energy saving fumigation kiln with regard to production materials, cost, and practicality for the local people's own production. 3) For designing and developing the Lao Theung wickerwork into contemporary products, it was found that the products suitable for production and market demand can be separated into two categories: 1) household utilitarian articles and decorative articles and 2) souvenirs. From the result of this study, it can be summed up that for the course of applying Lao Theung wickerwork to the design and development of contemporary products, 3 facets should be considered: 1) artistic and cultural value, consisting of distinguished identity and background conveyance, 2) consumers' value and demand, and 3) wickerwork design principles, consisting of choosing material, using patterns for creating product shapes, coloring, durability, exquisiteness and functions. Attached at the end of the research is the report of the experiment and evaluation of product design with regard to those 3 concepts to serve as guideline.

บทนำ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นความรู้ดั้งเดิมที่บรรพบุรุษสั่งสมไว้ ถือได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของสรรพความรู้ต่างๆ ดังที่ปรากฏอยู่ในงานหัตถกรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ มิ่งานหัตถกรรมพื้นบ้านหลายชนิดมิได้มีคุณค่าเป็นเพียงเครื่องมือ เครื่องใช้ที่มีประโยชน์ในการใช้สอย และมีความสวยงามเท่านั้น แต่ได้แฝงไว้ด้วยภูมิความรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรู้ต่างๆ อีกมากมาย ภูมิปัญญาพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น เกิดจากการที่ชาวบ้านแสวงหาความรู้ เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ

ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต และวิถีชีวิตชาวบ้านที่แสดงถึงความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันในชุมชน ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีวัฒนธรรมร่วมกันในชุมชน โดยทั่วไป ภูมิปัญญาพื้นบ้านจึงเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน

ในอดีต วิถีชีวิตของมนุษย์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างยิ่ง มีความพยายามสั่งสมความรู้จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เพื่อประดิษฐ์สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในลักษณะของงานหัตถกรรมมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เช่น การนำเถา ดิน หรือใบของพืช มาสอดไขว้ขัดกันอย่างง่ายๆ แล้วพัฒนาลวดลายให้ละเอียดประณีต จนได้ภาชนะจักสานที่มีคุณลักษณะตามที่ต้องการ การทำเครื่องจักสานจึงเริ่มจากสัญชาตญาณในการพัฒนา และการสร้างสรรค์ของมนุษย์ แล้วพัฒนาเรื่อยมาจนเป็นการทำเพื่อใช้สอยตามสภาพการดำรงชีวิต เพื่อสนองความต้องการตามความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมในที่สุด เครื่องจักสานจึงเป็นงานหัตถกรรมที่มีคุณค่า เป็นงานสร้างสรรค์ของชาวบ้านที่ใช้สอยได้ดี สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน มีรูปทรง และลวดลายสวยงาม ลวดลายจากการสาน สอดหรือถักนั้น เกิดจากความพยายามและสติปัญญาของมนุษย์ นอกจากนี้รูปแบบของเครื่องจักสานยังสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชุมชนที่แตกต่างกันไป (วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ, 2546 : 272 - 281) ดังนั้น เครื่องจักสานไม่เพียงแต่สะท้อนความสามารถของช่างแต่ละคน แต่ละท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ ฮีตคองประเพณี ความเชื่อถือ และวัฒนธรรม-สังคมของแต่ละท้องถิ่น ความมั่งคั่งที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของสังคมนั้นไม่สามารถสร้างขึ้นได้ในเวลาอันสั้น วัฒนธรรม จุฑะวิภาต (2545 : 81) กล่าวว่า การทำเครื่องจักสานเป็นงานฝีมือที่ต้องอาศัยทั้งความอดทน ประสบการณ์ และความคิดสร้างสรรค์ เป็นงานฝีมือที่มีคุณค่าต่อการใช้สอย มีความงดงามให้คุณค่าทางศิลปะ โดยอาศัยวัสดุธรรมชาติ ลวดลาย และการกำหนดรูปทรง ทำให้เครื่องจักสานซึ่งเป็นงานศิลปะพื้นบ้านที่เรียบง่าย แต่มีเสน่ห์ แสดงให้เห็นถึงความประณีต และความคิดสร้างสรรค์ เป็นผลงานที่เกิดจากภูมิปัญญาของผู้สร้าง

และมีคุณค่าในตัวของมันเอง

ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีพื้นที่ประมาณ 236,800 ตารางกิโลเมตร มีพลเมืองประมาณ 5-6 ล้านคน ประกอบด้วยชนเผ่าต่างๆ ที่มีความหลากหลาย ดำรงชีวิตอยู่อย่างกระจัดกระจาย ตั้งแต่เหนือจรดใต้ พวกเขาอยู่ร่วมกันโดยสันติ แต่ละชนเผ่าล้วนมีเอกลักษณ์ร่วมแห่งความเป็นชาติลาว และมีเอกลักษณ์เฉพาะของชนเผ่าตนเอง มีความรักใคร่สามัคคีปรองดองระหว่างชนเผ่าที่แน่นแฟ้น ชนเผ่าต่างๆ ใน สปป.ลาว มีพื้นฐานเศรษฐกิจ-สังคมคล้ายกัน แต่ระดับการขยายตัวของแต่ละชนเผ่าไม่สม่ำเสมอ มีวัฒนธรรมรวม คือ วัฒนธรรมลาว ซึ่งเป็นการผสมผสานสิ่งที่ดีที่สุดในด้านวัฒนธรรมของทุกๆ ชนเผ่า มีภาษาและตัวหนังสือลาว เป็นภาษากลาง (ภาษาประจำชาติ) อย่างไรก็ตาม แต่ละชนเผ่าก็ยังรักษาภาษาพูดและฮีตคองประเพณีเฉพาะของชนเผ่าตนเอง จากผลของการค้นคว้าวิจัยและสำรวจข้อมูลพื้นที่ของคณะค้นคว้าสังคมลาวสรุปได้ว่า สปป.ลาว มี 49 ชนเผ่า ในจำนวน 49 ชนเผ่านี้ได้จัดเข้าอยู่ใน 4 หมวดภาษา คือ หมวดภาษาลาว-ไต หมวดภาษามอญ-ขะแมร์หมวดภาษาจีน-ทิเบต และหมวดภาษาม้ง-อิวเมียน ซึ่งชนเผ่าลาวเทิงจัดอยู่ในหมวดภาษามอญ-ขะแมร์ มีจำนวน 32 ชนเผ่า (ศูนย์กลางแนวลาสร้างชาติ, 2005 : จ-บ) นอกจากนี้ ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2544 : 113-116) ได้กล่าวไว้ว่า ชนเผ่าลาวเทิง เป็นชนเผ่าที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่ราบสูง และเขตภูดอย มีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องไปกับการพึ่งพิงธรรมชาติ มีความสามารถด้านการถักทอ การสาน ดำรงชีวิตพื้นฐานด้วยการปลูกข้าวไร่แบบหมุนเวียนพื้นที่บนภูดอย เก็บเกี่ยวเมล็ดข้าวสุกด้วยการใช้มือกำรวงข้าวแล้วรูดเมล็ดข้าวใส่ "กะพา" ซึ่งเป็นภาชนะเครื่องจักสานที่สะพายไหล่ติดแผ่นหลังขณะทำงานในชนเผ่าลาวเทิงยังมีหลายเผ่าย่อย แต่ทุกเผ่าก็มีลักษณะร่วมทางวัฒนธรรม คือ การนับถือผี สืบทอด ต้มเหล้า ไห สะพายเครื่องจักสานติดหลังขณะออกทำงาน ทอผ้าโดยใช้มือที่ผูกติดกับเอว และใช้ภาษาตระกูลมอญ-ขะแมร์เหมือนกัน ในอดีตชนเผ่าลาวเทิงจะมีวิถีเศรษฐกิจภายในชุมชน และระหว่างชุมชน ด้วยการแลกเปลี่ยนมากกว่าการซื้อขาย อย่างไรก็ตามปัจจุบันชนเผ่าลาวเทิงได้รู้จักการค้าขายมากขึ้น ด้วยรูปแบบการ

ดำเนินชีวิตของพวกเขาในระยะหลังมีการใช้เงินและติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้น เป็นผลทำให้วิถีชีวิตชนเผ่าลาวเทิงเปลี่ยนไป การค้าขายของชนเผ่าลาวเทิงจึงเป็นการนำสินค้าสำคัญของพวกเขาคือ ผ้าทอ เครื่องจักสาน และเครื่องป่าของดงมาจำหน่ายในเขตเมือง

งานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิง ในด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ถือว่า มีความหลากหลายและแตกต่างกันตามหน้าที่ใช้สอย บางอย่างใช้ปะปนกันไม่ได้ เช่น เครื่องใช้ในพิธีกรรม แต่บางอย่างใช้แบบอเนกประสงค์ เช่น กะพา หากเดินทางเข้าป่า ใช้ใส่ปืน ใส่สมุนไพร ใส่อุปกรณ์ดักสัตว์ ใส่เครื่องป่าของดงต่างๆ ใส่สัตว์ที่ยิง/ดักได้ หากทำการเกษตร ใช้ใส่พืชผลทางการเกษตร เช่น ใช้ใส่ใบชา ข้าวเปลือก ข้าวโพด หรือผักต่างๆ หรืออาจดัดแปลงเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น ใช้ใส่ข้าวสาร อาหารแห้ง เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ในด้านกระบวนการผลิต ชนิดของวัสดุ ลวดลายการสาน และการให้สี จะพบว่า มีความละเอียดประณีตงดงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชนเผ่าลาวเทิง แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาดั้งเดิมและความชำนาญด้านงานหัตถกรรมจักสาน ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า งานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิงมีจุดเด่นที่น่าสนใจมากมาย ทั้งการสืบทอดภูมิปัญญาอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นที่มีรูปแบบหลากหลาย กระบวนการผลิตที่มีความประณีตในการสร้างสรรค์งาน และอื่น ๆ ที่ควรแก่การสืบค้น เพื่อให้งานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิงได้รับการรวบรวม จำแนกประเภทจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ และมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับยุคสมัย โดยอาศัยอัตลักษณ์ของชนเผ่าต่างๆ เป็นพื้นฐานในการออกแบบและพัฒนา ผู้วิจัยจึงได้กำหนดเป็นประเด็นการวิจัยในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการทำวิจัย

- 1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของชาติพันธุ์ วิถีชีวิต และรวบรวมงานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิง
- 2. เพื่อศึกษากระบวนการผลิต ลวดลายการสาน การให้สี ในแง่ของการปรับปรุงพัฒนาคุณภาพวัสดุ และกระบวนการผลิต
- 3. เพื่อออกแบบและพัฒนางานหัตถกรรม

จักสานชนเผ่าลาวเทิง ให้เป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย โดยประยุกต์การใช้งานให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน

ระเบียบวิธีวิจัย

- 1. ศึกษาสภาพทางภูมิศาสตร์ ความเป็นมาของชาติพันธุ์ วิถีชีวิต ฮีตคองประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรม-สังคม ของชนเผ่าลาวเทิง จากเอกสารรายงานการวิจัย หรือผู้รู้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และรวบรวมข้อมูลงานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิง จากแหล่งต่างๆ ซึ่งเป็นตัวแทนกลุ่มประชากรชนเผ่าลาวเทิงในเขตพื้นที่ 5 แขวงทางตอนใต้ของ สปป.ลาว โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการสังเกต
- 2. ศึกษาข้อมูลผลิตภัณฑ์จักสานจากผู้บริโภคและผู้จำหน่ายงานหัตถกรรมจักสาน
- 3. วิเคราะห์ข้อมูลงานหัตถกรรมจักสาน เพื่อจำแนกประเภท และปัญหาที่เกิดจากกระบวนการผลิตและการใช้ผลิตภัณฑ์
- 4. ศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพวัสดุ และกระบวนการผลิต
- 5. สรุปผลการศึกษาและพัฒนา นำสู่กระบวนการทางการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย รวมถึงการสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบ
- 6. ทดลองและเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ต้นแบบกับกลุ่มเป้าหมาย
- 7. รายงานผลการวิจัย
- 8. ตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษางานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิงครั้งนี้ เป็นการศึกษาในเขตพื้นที่ 5 แขวงทางตอนใต้ของ สปป.ลาว ได้แก่ แขวงสะหวันนะเขต แขวงสาละวัน แขวงเซกอง แขวงอัตตะปือ และแขวงจำปาสัก โดยศึกษาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ ความเป็นมาของชาติพันธุ์ วิถีชีวิต ฮีตคองประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรม-สังคม ของชนเผ่าลาวเทิงในอดีตจนถึงปัจจุบัน และศึกษางานหัตถกรรมจักสานที่เกิดจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนเผ่าลาวเทิง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษาให้ครอบคลุมตามกรอบแนวคิดของการศึกษาศิลปะพื้นบ้านเชิงวิเคราะห์ของมารุต อัมรานนท์ (2543 : 52-57) ซึ่งประกอบด้วย วัตถุประสงค์ในการผลิต การนำไปใช้ แหล่งผลิต วัตถุดิบ เทคนิควิธีการ เครื่องมือ อุปกรณ์ ลักษณะรูปทรง รายละเอียดในการตกแต่ง โครงสร้าง และคติความเชื่อ โดยสรุปเป็นกรอบแนวคิดหลัก 3 ประการ ดังนี้

- (1) ลักษณะเฉพาะของงานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิง
- (2) การออกแบบและพัฒนางานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิง โดยอาศัย อัตลักษณ์ของชนเผ่า
- (3) ความคิดเห็นของผู้บริโภค และผู้จำหน่ายงานหัตถกรรมจักสาน ที่มีต่อรูปแบบงานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิงที่ได้รับการออกแบบและพัฒนารูปแบบแล้ว

ตัวแปรในการวิจัย ประกอบด้วย

ตัวแปรต้น ได้แก่ ความคิดเห็นของผู้บริโภค และผู้จำหน่ายงานหัตถกรรมจักสาน ที่มีต่องานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิง ตัวแปรตาม ได้แก่ แนวทางการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยที่เกิดจากการประยุกต์งานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิงโดยอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมและอัตลักษณ์ของชนเผ่า

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จำแนกออกเป็น 2 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาข้อมูลด้านงานหัตถกรรมจักสาน คือ ชนเผ่าลาวเทิงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 5 แขวงทางตอนใต้ของ สปป.ลาว

กลุ่มตัวอย่าง คือ ชนเผ่าลาวเทิงที่ได้จากการสุ่มตัวอย่าง โดยพิจารณาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ ความเป็นมาของชาติพันธุ์ วิถีชีวิต ฮีตคองประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรม-สังคม และความแตกต่างในการผลิตงานหัตถกรรมจักสาน ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ 5 แขวงทางตอนใต้ของ สปป.ลาว

กลุ่มที่ 2 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาข้อมูลเพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย คือ ผู้บริโภค และผู้จำหน่ายงานหัตถกรรมจักสาน

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริโภค และผู้จำหน่ายงานหัตถกรรมจักสาน ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่าง

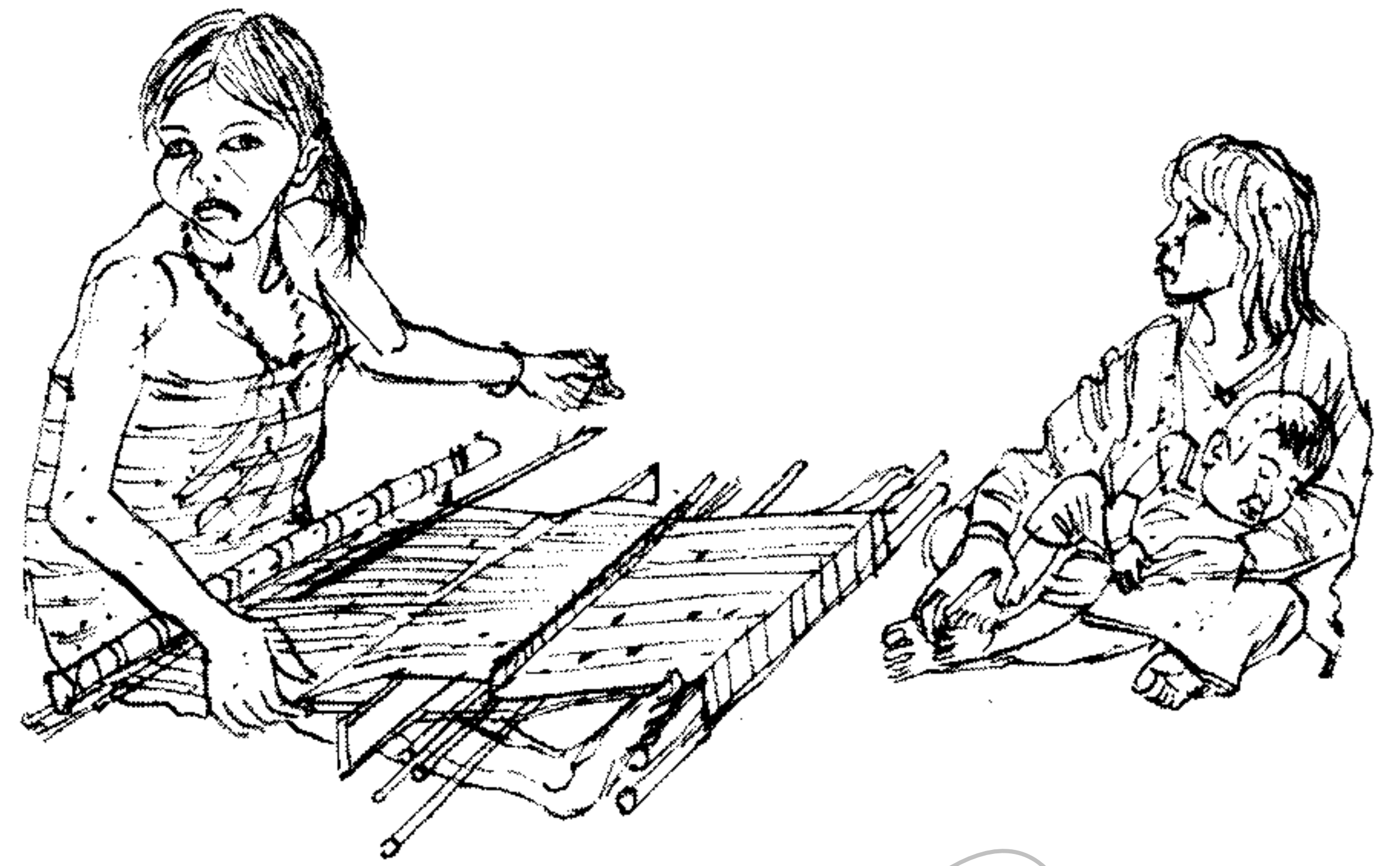
ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้ข้างต้น สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การศึกษาความเป็นมาของชาติพันธุ์ วิถีชีวิต และรวบรวมงานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิง ตามการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร และการลงพื้นที่สำรวจข้อมูล ซึ่งได้ข้อสรุปจากแบบสัมภาษณ์บุคคลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ทั้งในส่วนกลาง (เวียงจันทน์) และแขวงต่างๆ รวมถึงประชาชนภายในชนเผ่าสามารถสรุปได้ว่า ชนเผ่าลาวเทิง ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 5 แขวงทางตอนใต้ของ สปป.ลาว ได้แก่ แขวงจำปาสัก แขวงสะหวันนะเขต แขวงสาละวัน แขวงเซกอง และแขวงอัตตะปือ มีจำนวน 19 ชนเผ่า ได้แก่ กะตาง กะตู เกรียง ชะแม เสง สะดาง ส่วย ยะเหิน ตะไถย เติรียง ตรี เบรา ปะโกะ มะกอง ยूर แยะ ละวี โอย และฮาร์ก เป็นชนเผ่าที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่ราบสูงและเขตภูตอย มีการดำเนินชีวิตแบบเกษตรกรรมที่พึ่งพิงธรรมชาติ มีภาษาพูดซึ่งจัดอยู่ในหมวดภาษามอญ-ขะแม ที่มีสำเนียงการพูดเฉพาะของแต่ละชนเผ่า มีความเชื่อและนับถือผี เช่น ผีพ่อ-แม่ ผีบรรพบุรุษ มิงานบุญประเพณีกินฮีด (บุญกินควาย) ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตามฮีตคองประเพณี ความเชื่อถือ มีข้อห้าม (การคะลำ) มีวัฒนธรรมการแต่งกายการสวมใส่เครื่องประดับที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชนเผ่าตนเอง และมีความชำนาญในงานหัตถกรรม เช่น งานทอผ้า งานตีเหล็ก/หล่อโลหะ งานแกะสลักไม้ และงานจักสานที่มีความละเอียดประณีต นอกจากนี้พบว่าในชนเผ่าลาวเทิงยังมีหลายเผ่าย่อย แต่ทุกเผ่าก็มีลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมคือ การนับถือผี สืบกอก ต้มเหล้าไห สะพายเครื่องจักสานติดแผ่นหลัง ทอผ้าโดยใช้มือที่ผูกติดกับลำตัว (กีเอว) และใช้ภาษาตระกูลมอญ-ขะแมเหมือนกัน

ตำข้าว เเผ่แงะ บ้านชุมคำ แขวงอัตตะปือ

เผ่ากะตู ทอผ้าด้วยกี่เอว บ้านหุนขใต้ แขวงสาละวัน

เผ่าแงะ สานกะเจี๊ยะ กะพา บ้านจะกำไทย แขวงเซกอง

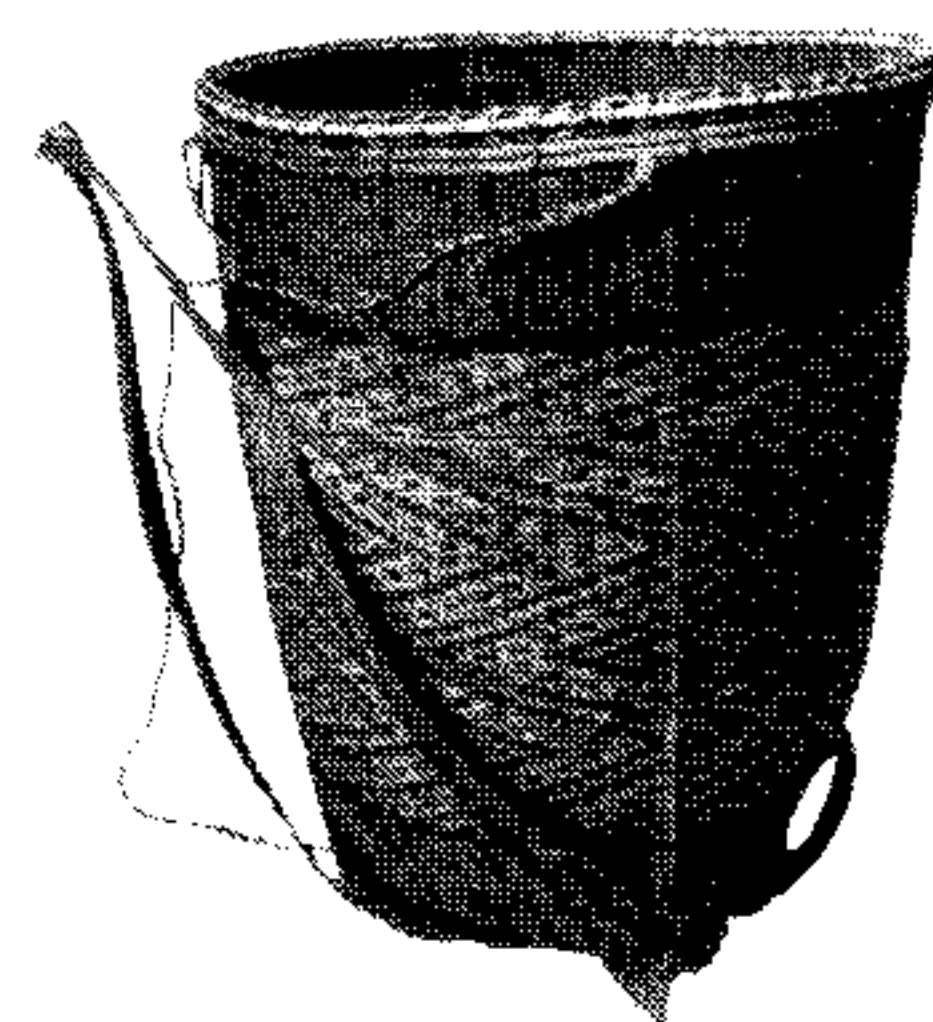
เผ่าละแวก ดมเหล่าไห แขวงอัตตะปือ

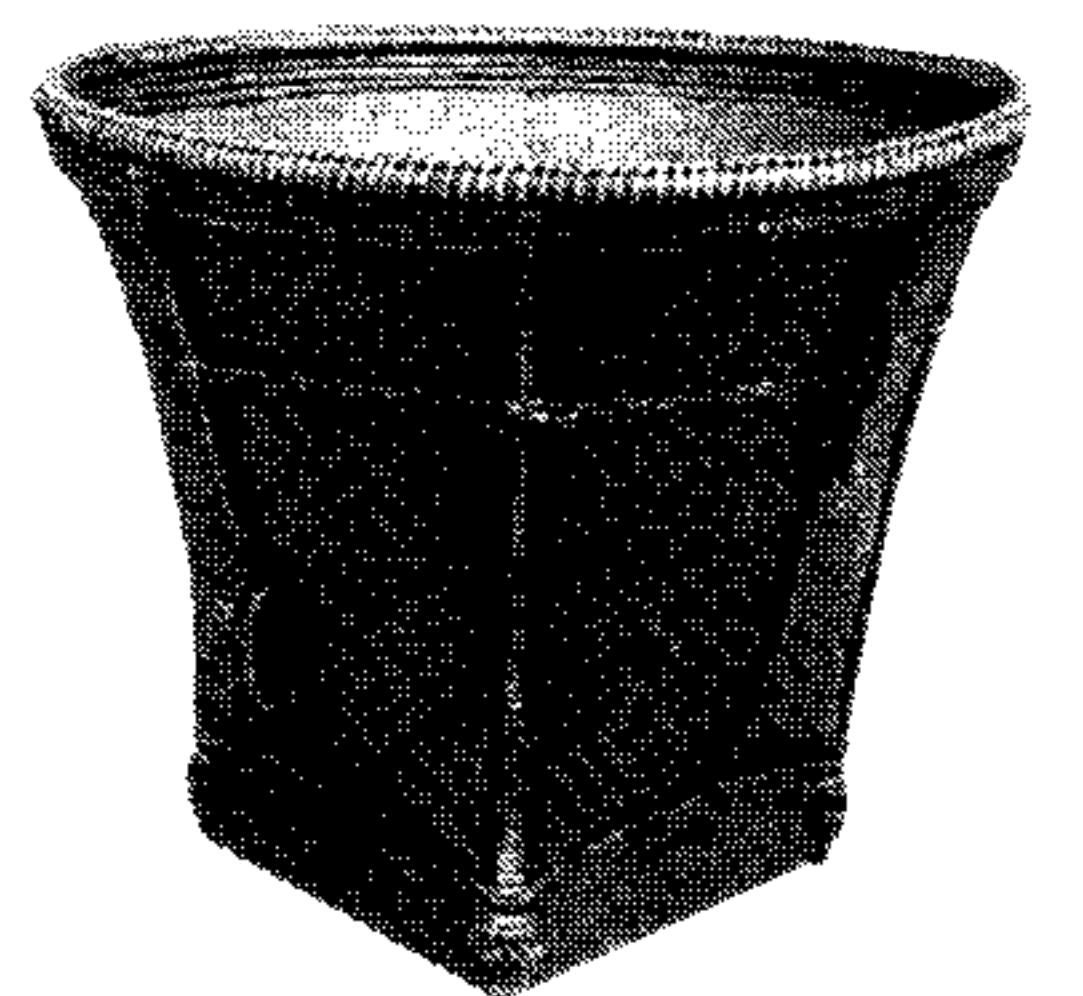
เผ่ากะตู สุกกอก บ้านกกพุงใต้ แขวงสาละวัน

ภาพที่ 1 ลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมของ
ชนเผ่าลาวเทิง (วิโรฒ ศรีสุโร, 2550.)

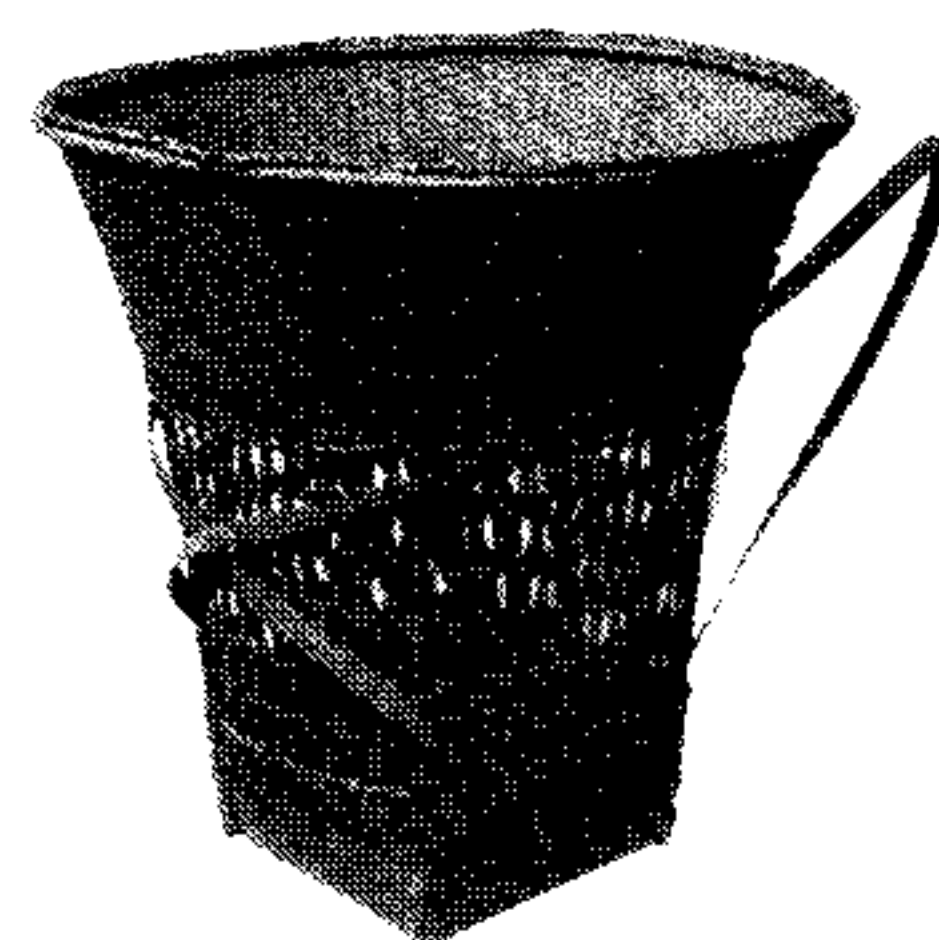
ในด้านการรวบรวมงานหัตถกรรมจักสานชน
เผ่าลาวเทิง สามารถจำแนกออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่
เครื่องใช้เนกประสงค์ เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือตัด
จับ และขังสัตว์ เครื่องใช้ตามความเชื่อและพิธีกรรม
และเครื่องใช้อื่นๆ

◀ กะพา

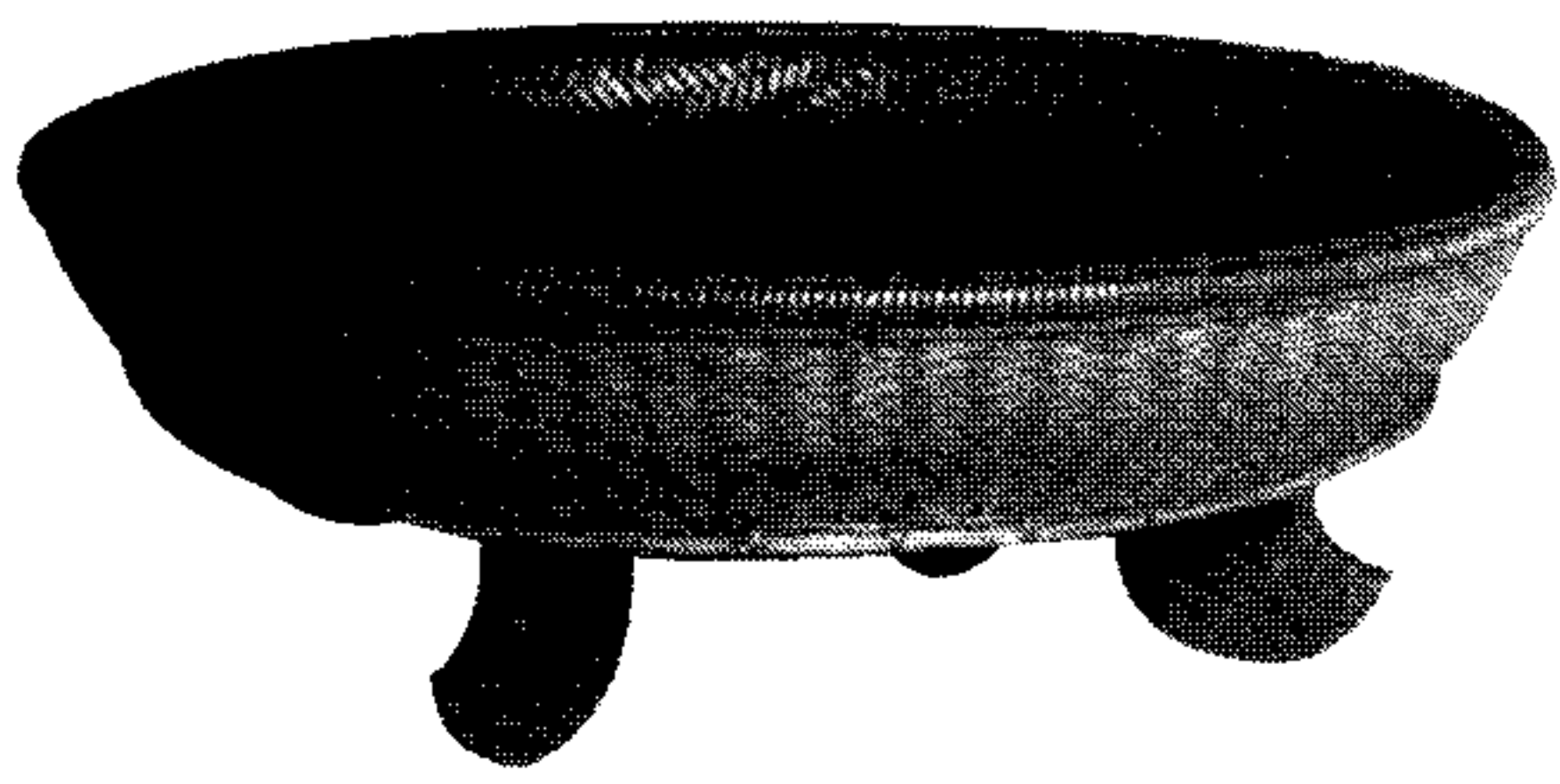

กะเจี๊ยะ ▶

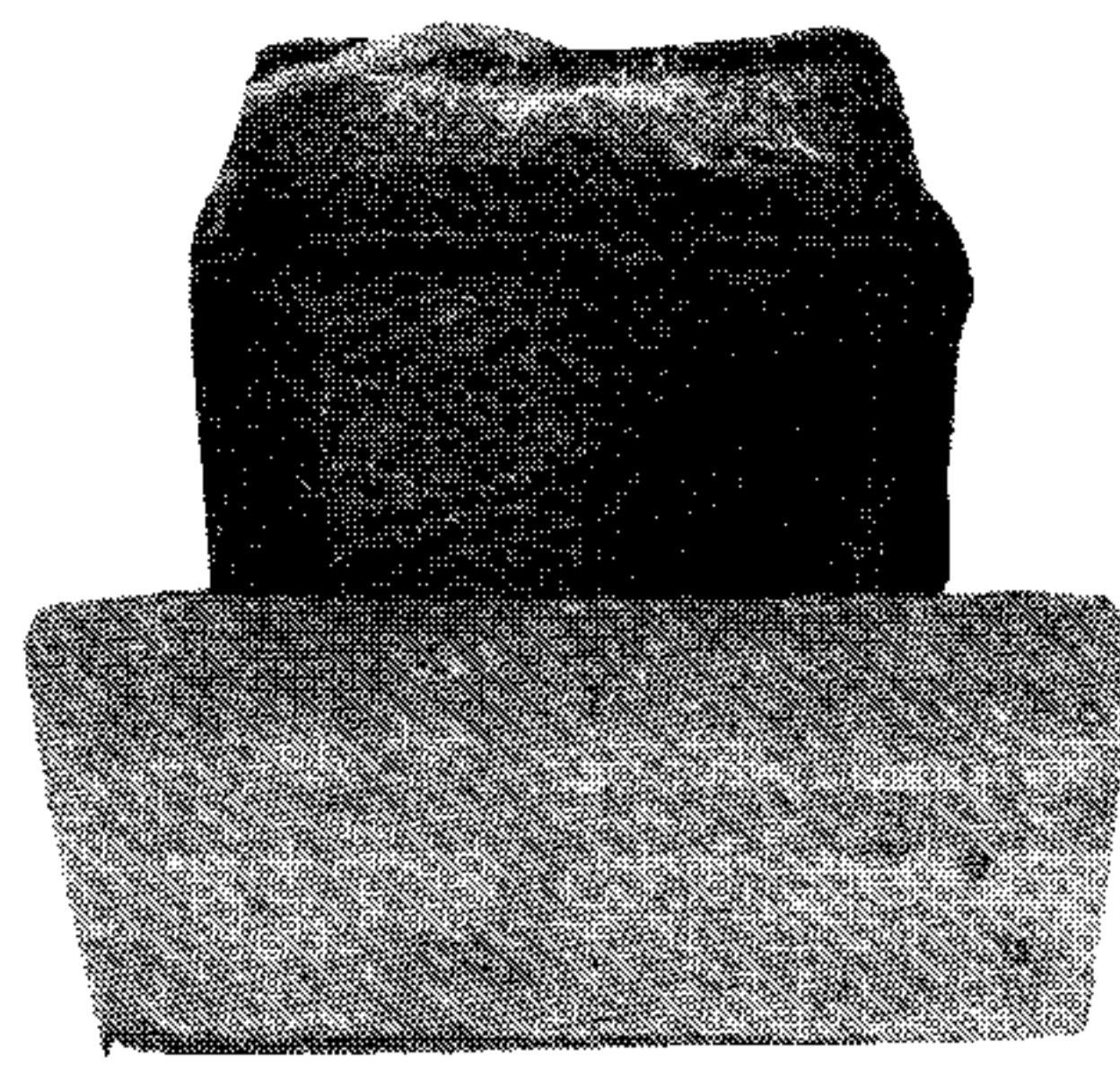

◀ กะซาง

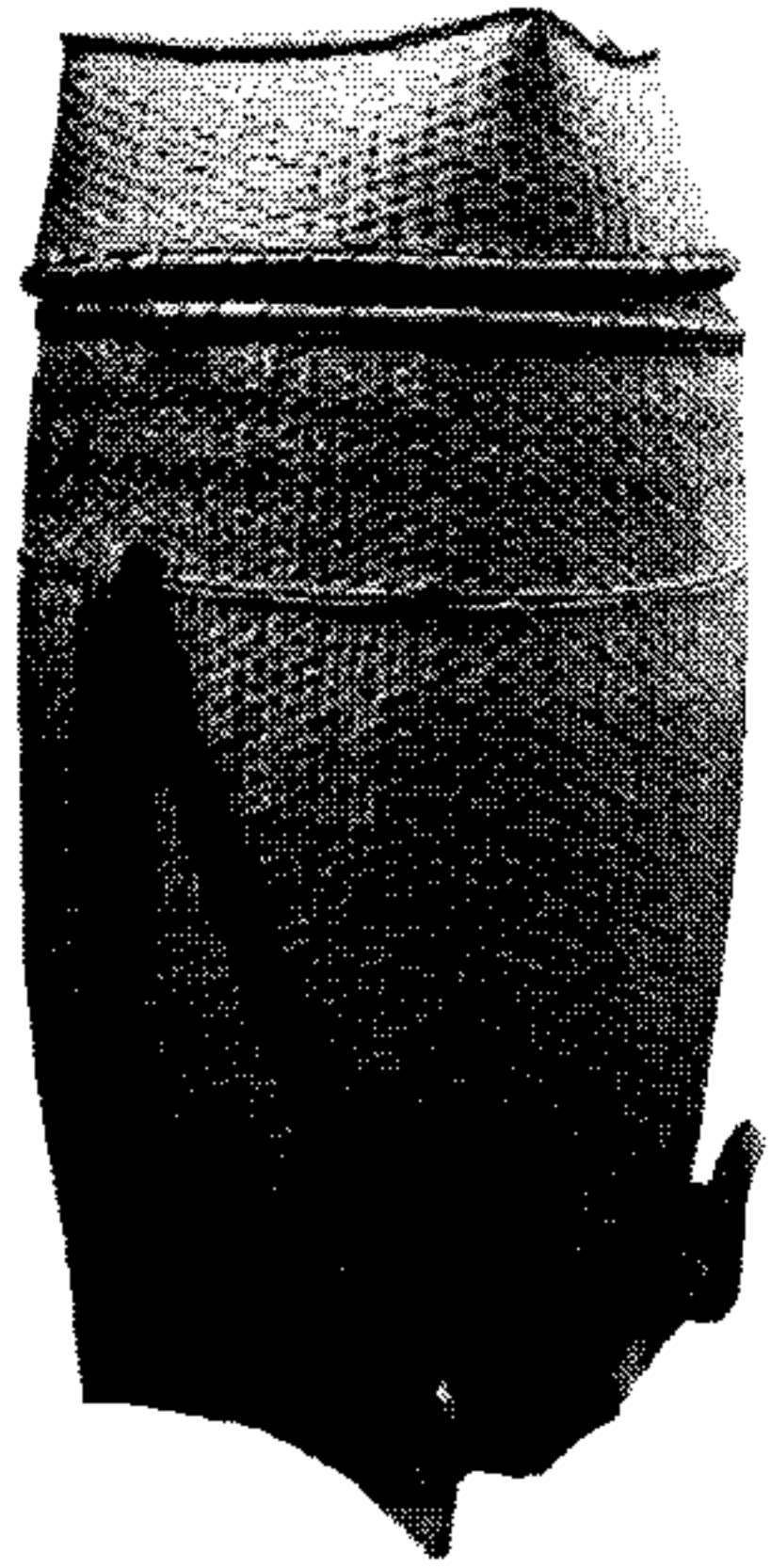
ประเภทเครื่องใช้เนกประสงค์

◀ กะโตก

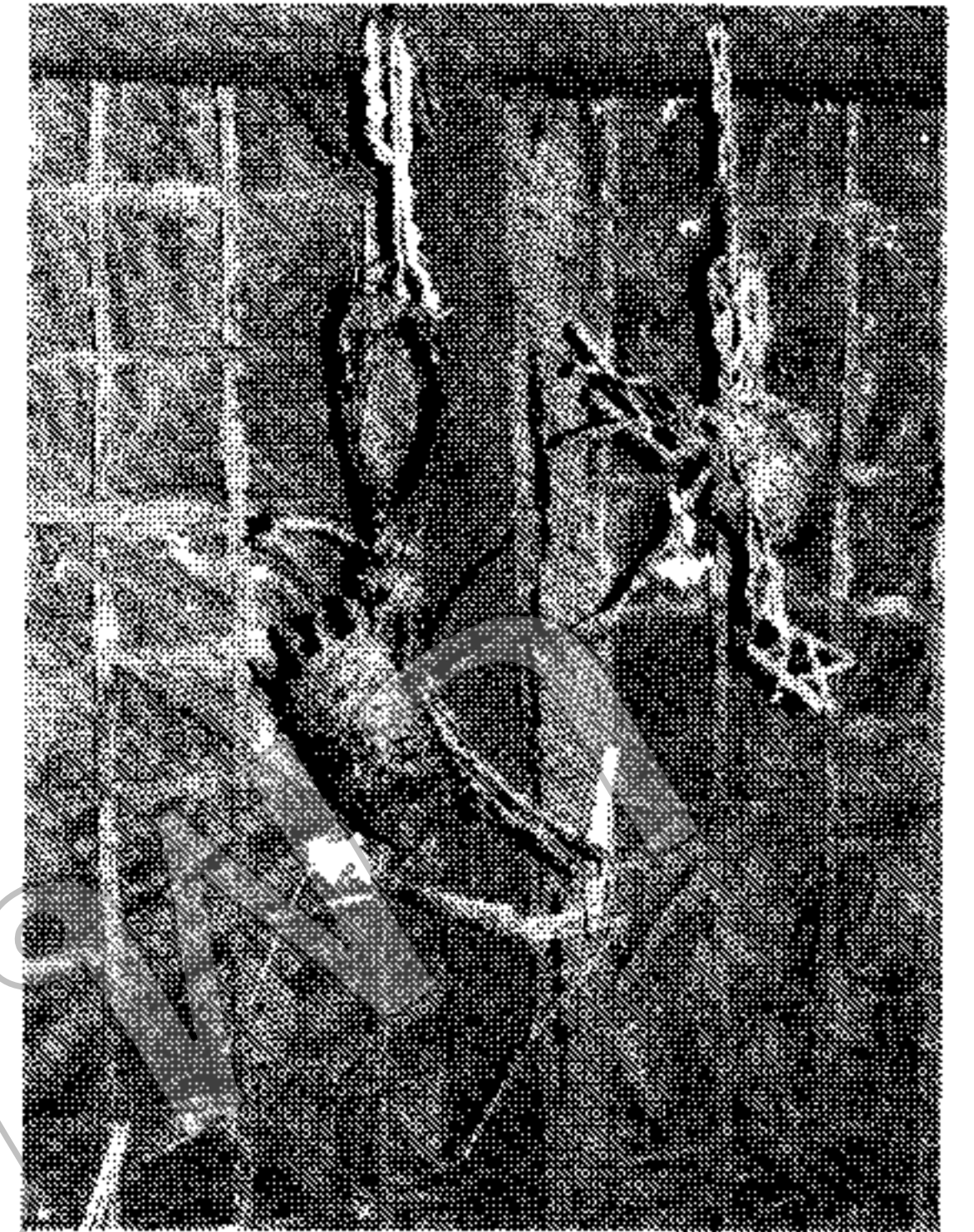

◀ กระลอม

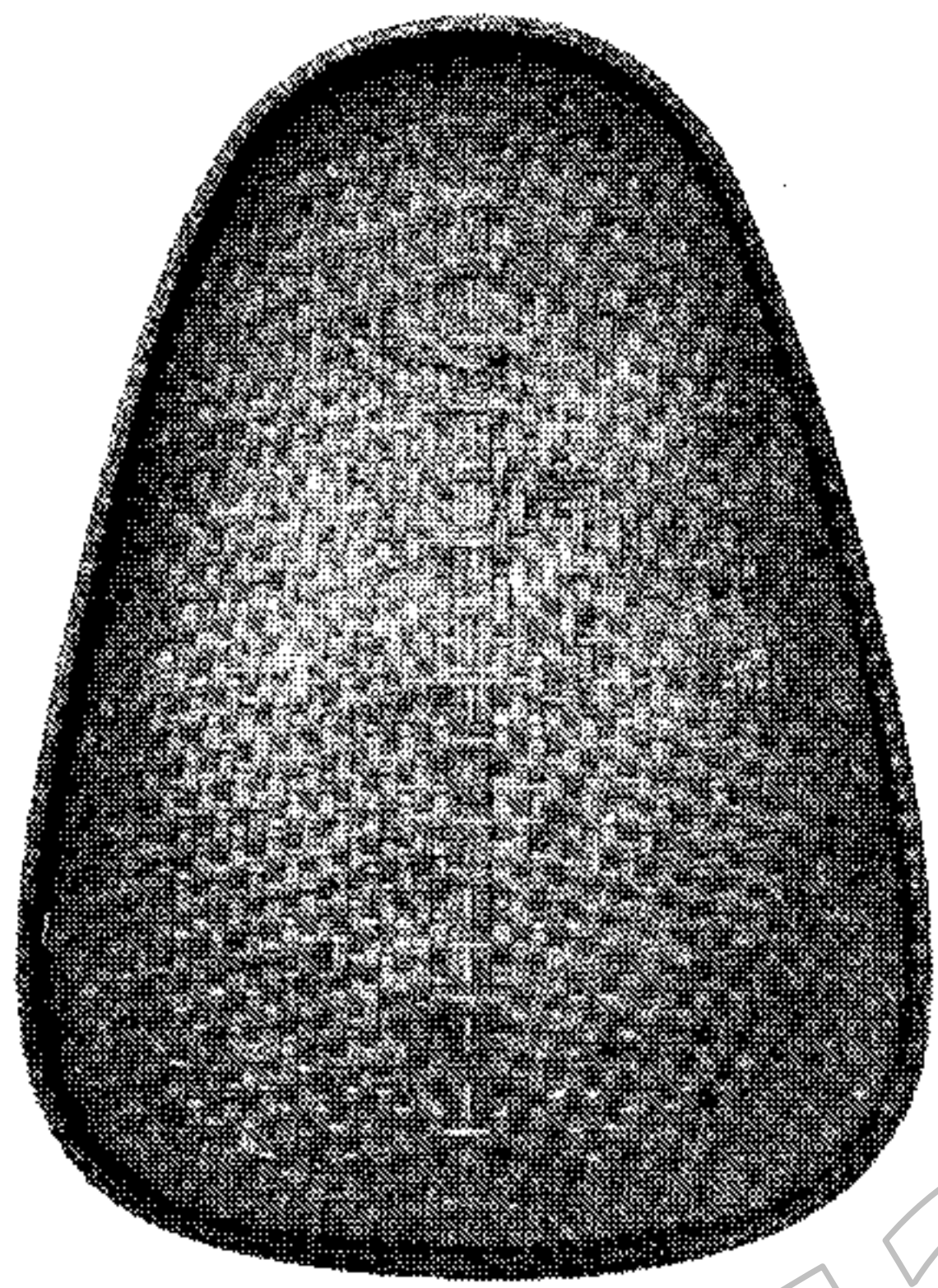

◀ ชะรัง

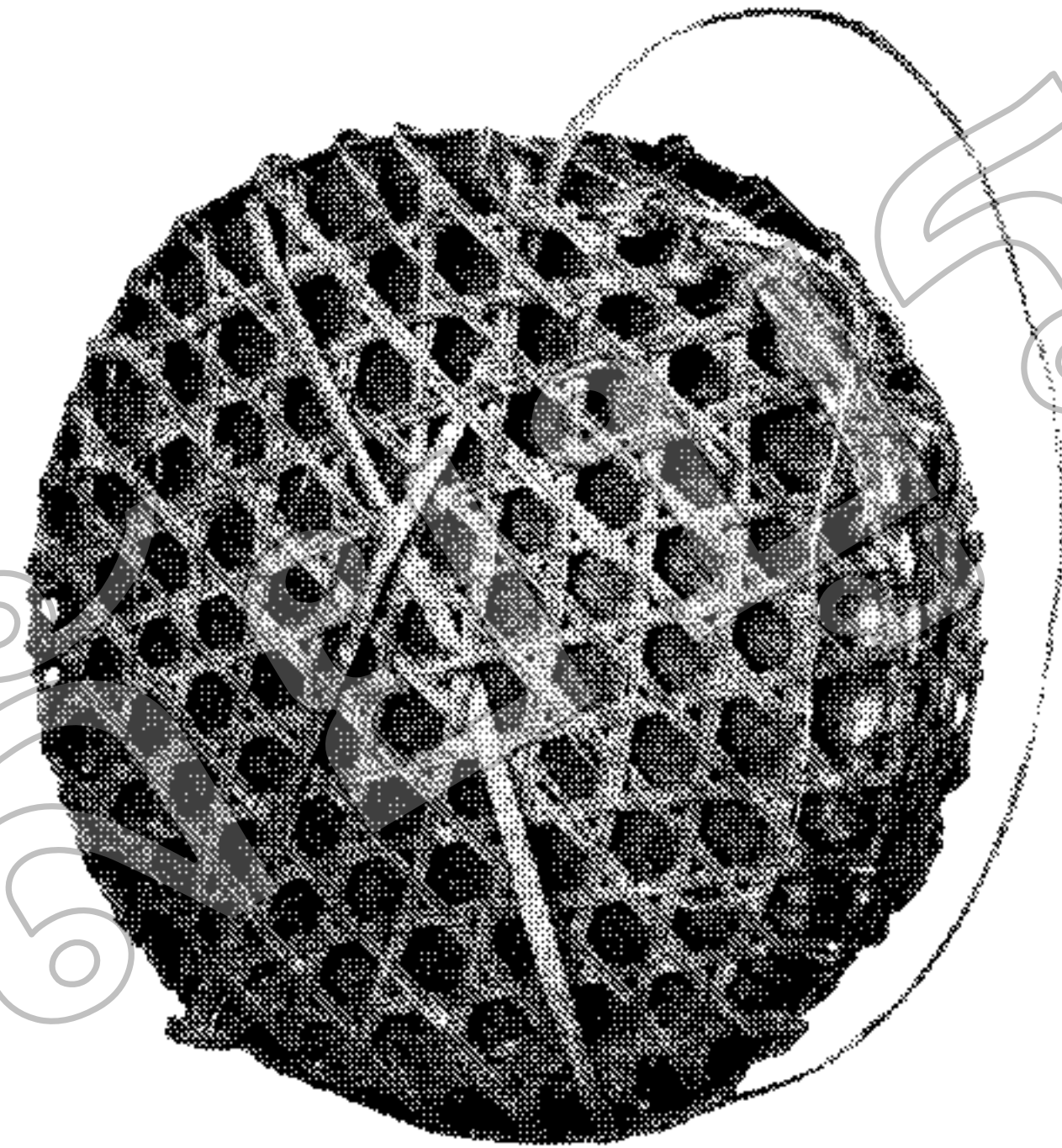
บิงโบ ▶

กระดัง ▶

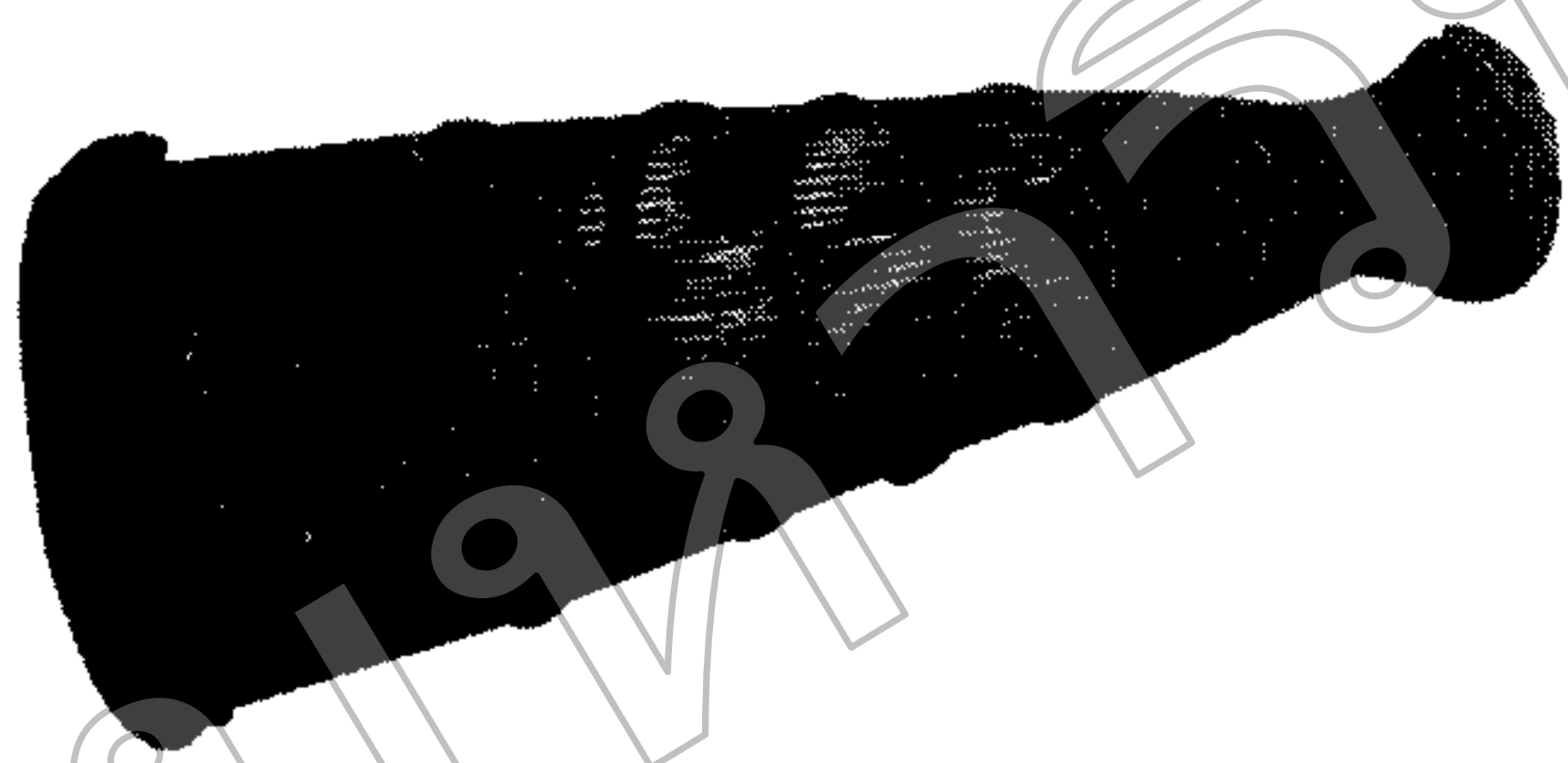

◀ เอือนห้อง

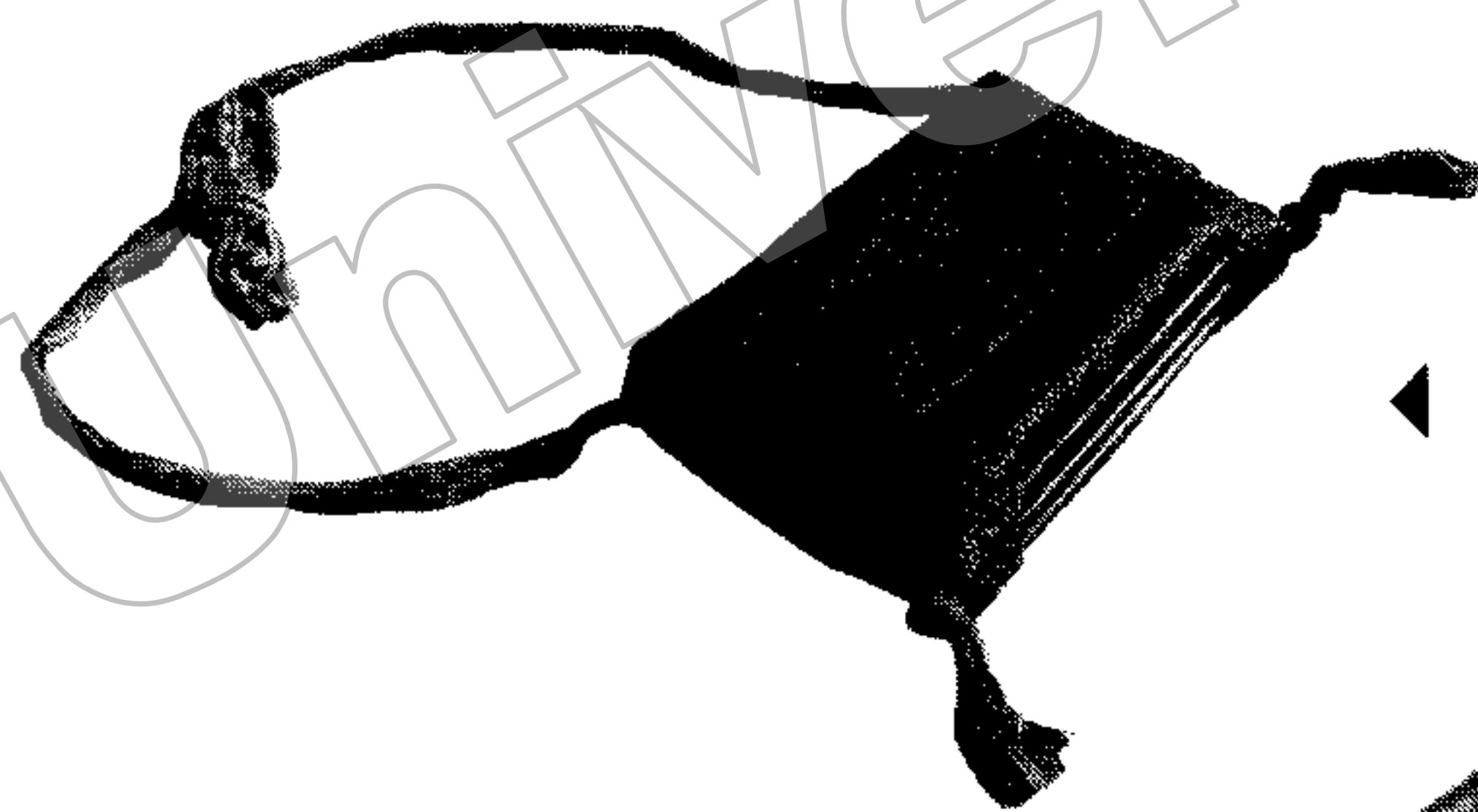

ประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน

ประเภทเครื่องใช้ตามความเชื่อและพิธีกรรม

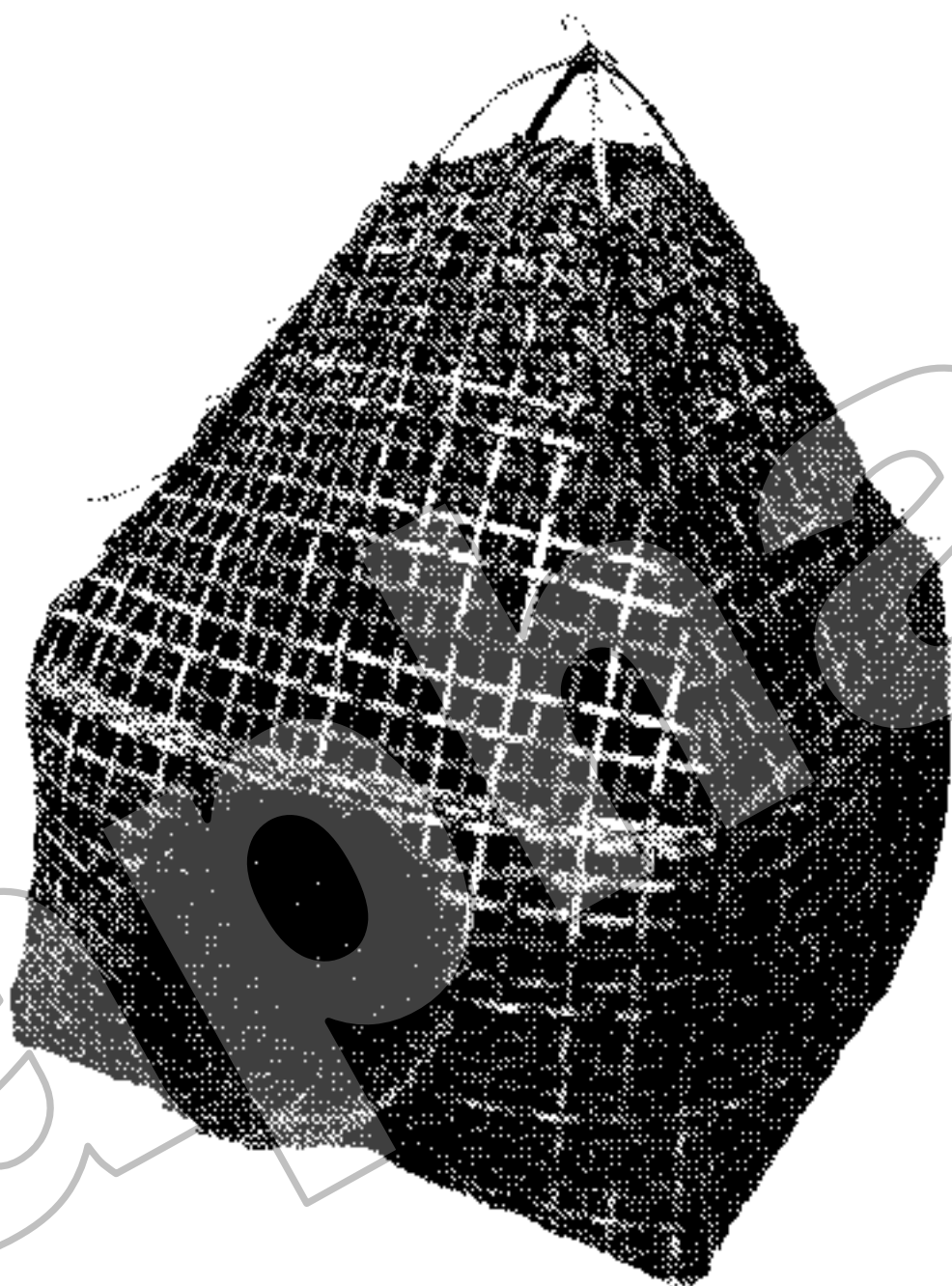

◀ ไช

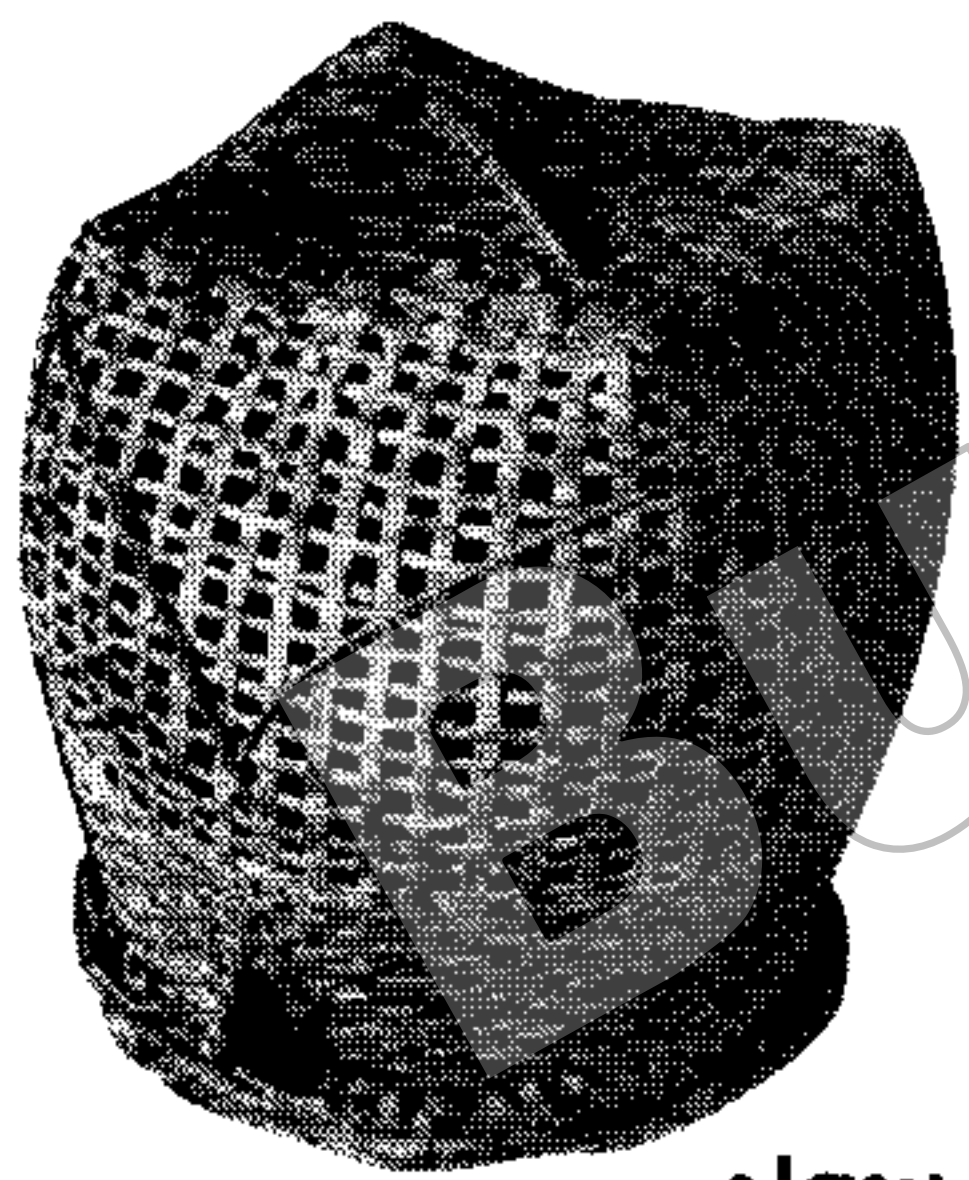

◀ กะต๋ับเงิน

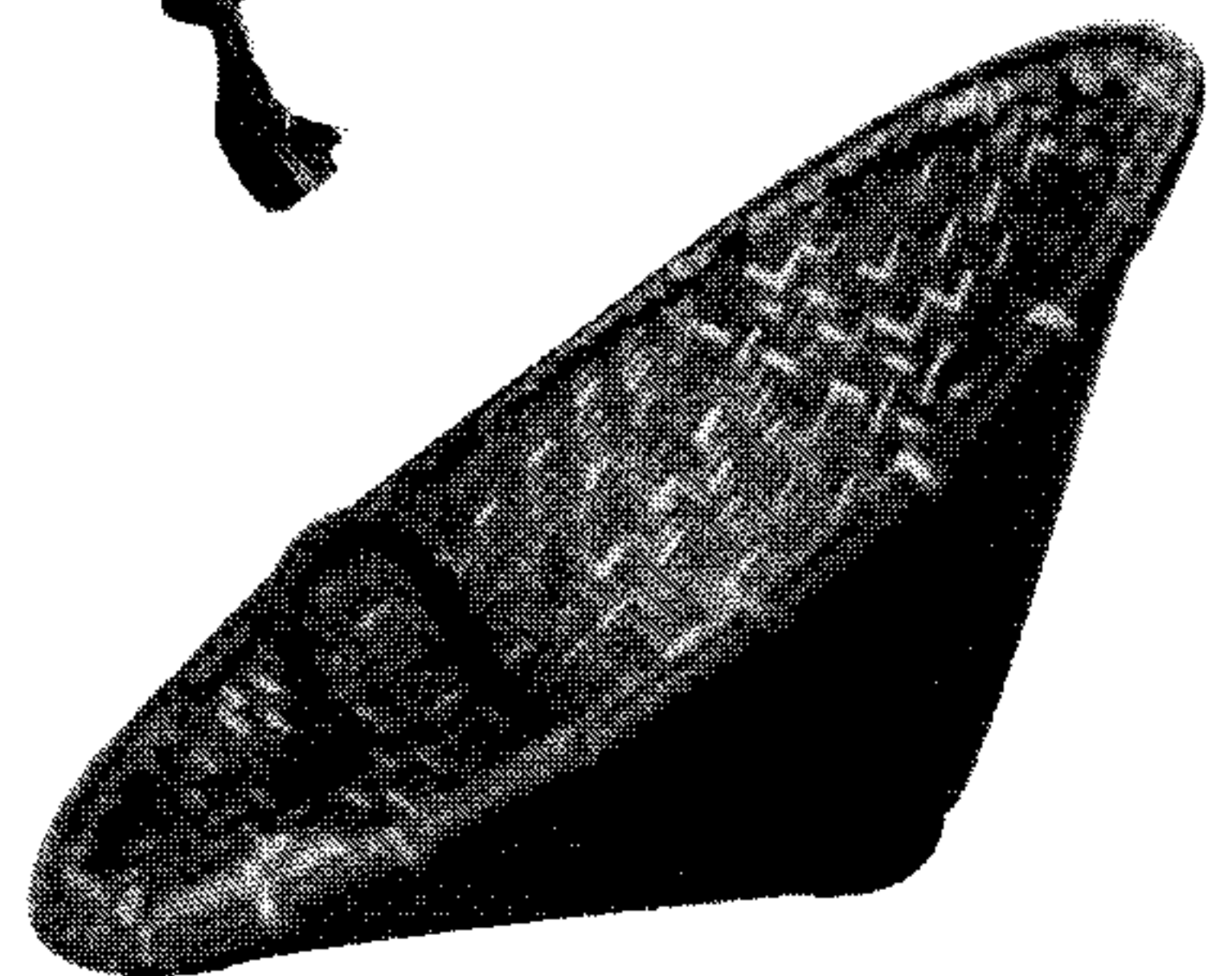
ตุ้ม ▶

◀ ลาน

กูป ▶

ประเภทเครื่องมือดัก จับ และขังสัตว์

◀ กะลา

ประเภทเครื่องใช้อื่นๆ

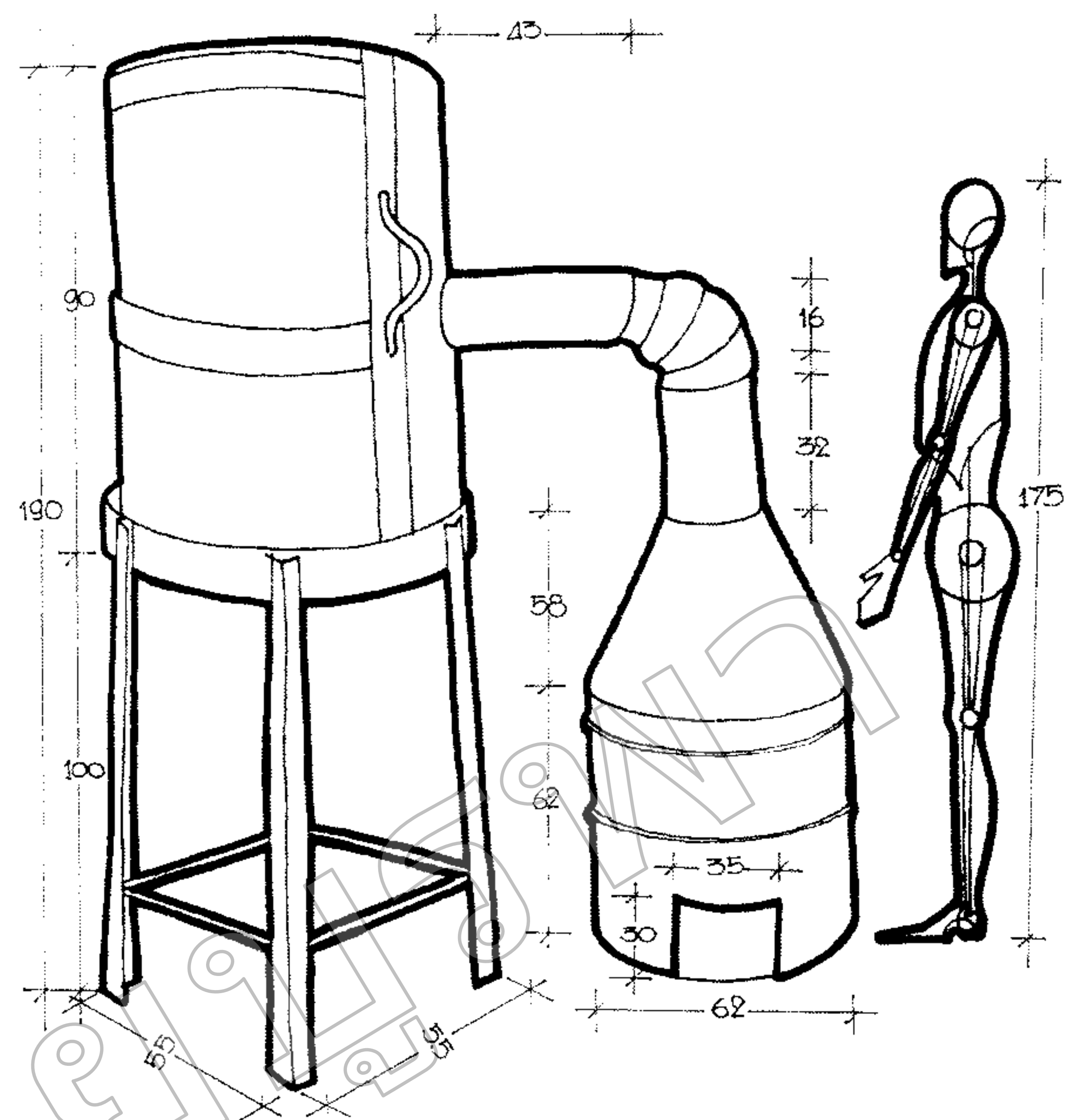
ภาพที่ 2 การจำแนกประเภท และตัวอย่าง
งานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิง

2. การปรับปรุงพัฒนาคุณภาพวัสดุและกระบวนการผลิต ผลการศึกษาข้อมูลพบว่า การให้สีที่เกิดจากการรมควัน เมื่อนำมาทดลองโดยใช้วัสดุในการรมควันต่างชนิดกัน ให้ผลของสีที่เกิดจากการรมควันแตกต่างกัน

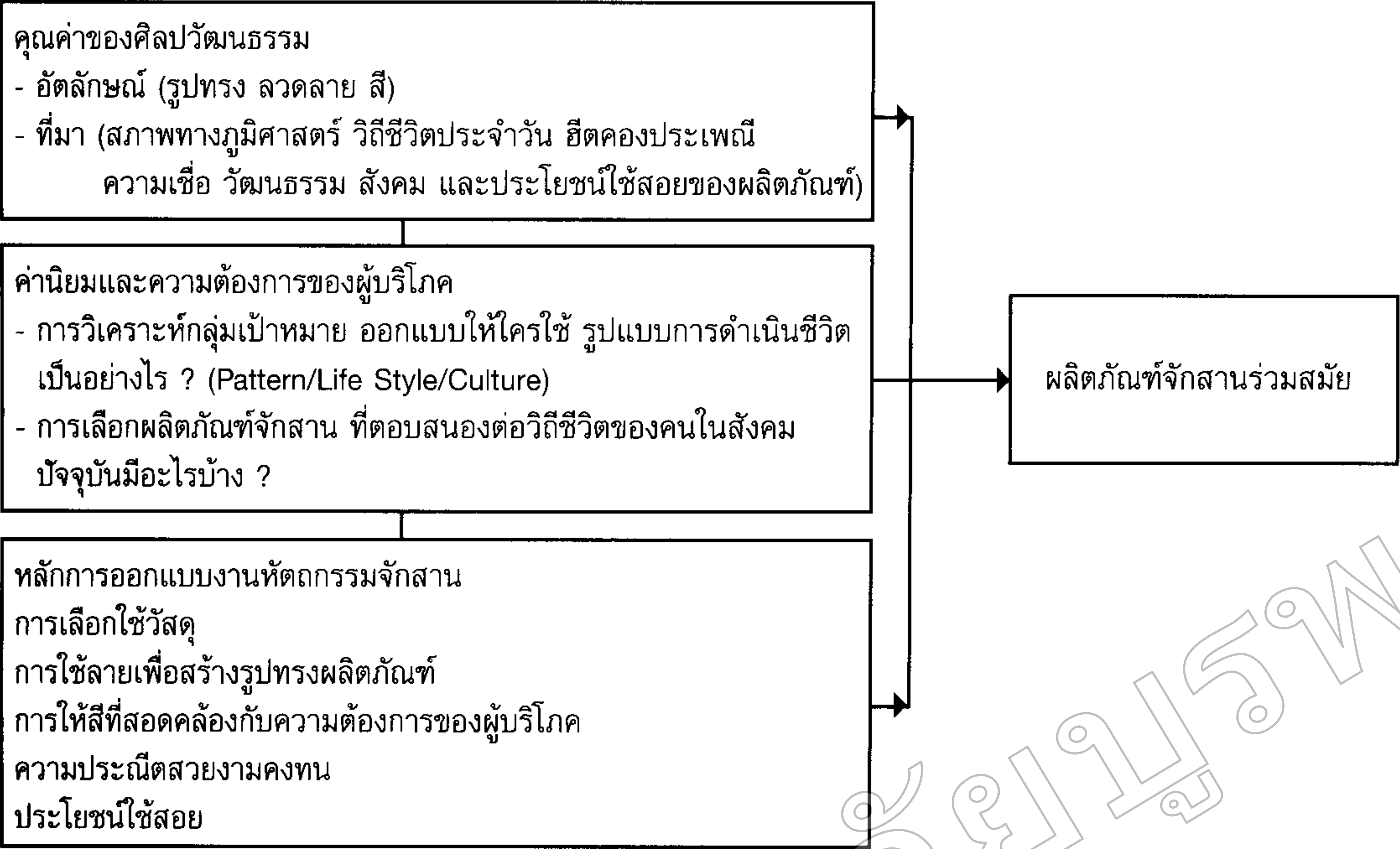
ภาพที่ 3 ตัวอย่างผลการทดลองรมควันเครื่องจักสานโดยใช้วัสดุธรรมชาติ

และเพื่อให้เกิดการประหยัดเชื้อเพลิง มีความปลอดภัยในการใช้งาน ผู้วิจัยได้ออกแบบและพัฒนาเตารมควันแบบประหยัดพลังงานโดยคำนึงถึง วัสดุที่ใช้ในการผลิตต้นทุน และชาวบ้านสามารถนำไปผลิตใช้ได้เอง

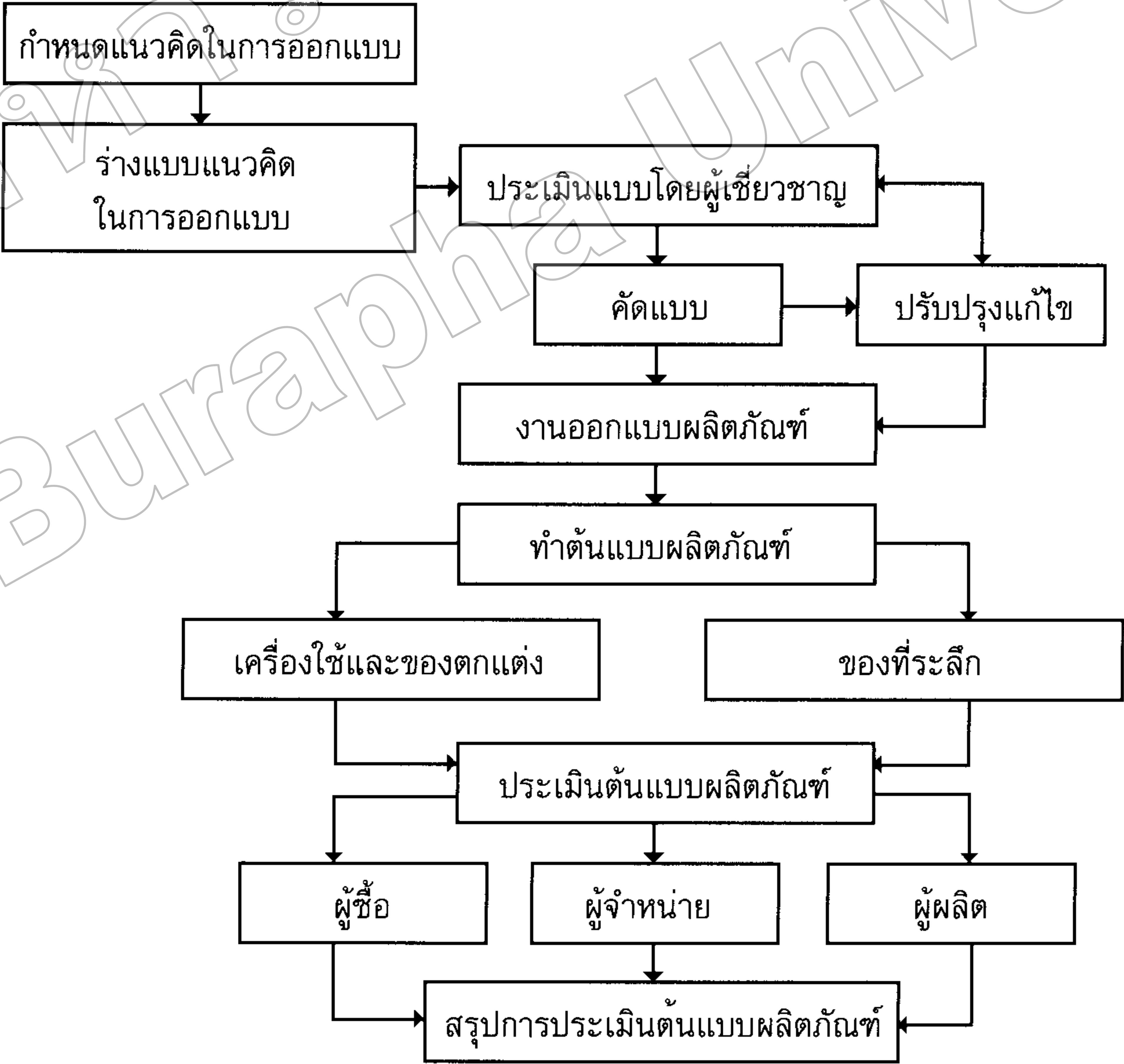
ภาพที่ 4 เตารมควันแบบประหยัดพลังงาน

3 การประยุกต์ใช้ในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย สามารถจำแนกผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับการผลิตและความต้องการทางการตลาดออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ประเภทเครื่องใช้และของตกแต่งบ้าน และ 2) ประเภทของที่ระลึก โดยผู้วิจัยพบว่า แนวทางการประยุกต์งานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิง เพื่อใช้ในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ควรคำนึงถึงแนวคิดในการออกแบบ 3 ด้าน ดังนี้ 1) คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย อัตลักษณ์ที่โดดเด่น และการบอกเล่าเรื่องราวหรือแหล่งที่มา 2) ค่านิยมและความต้องการของผู้บริโภค และ 3) หลักการออกแบบงานหัตถกรรมจักสาน ประกอบด้วย การเลือกใช้วัสดุ การใช้ลายเพื่อสร้างรูปทรงผลิตภัณฑ์ การให้สี ความคงทน ประณีตสวยงาม และประโยชน์ใช้สอย

ภาพที่ 5 แนวคิดเพื่อนำสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์จักสานร่วมสมัย

ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามแนวคิดทั้ง 3 ด้านตามลำดับขั้นตอนในการออกแบบผลิตภัณฑ์จักสานร่วมสมัยไว้เป็นแนวทาง ดังตัวอย่างงานออกแบบแนบท้ายการวิจัย

ภาพที่ 6 ลำดับขั้นตอนในการออกแบบผลิตภัณฑ์จักสานร่วมสมัย

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ด้านวัสดุ บนความหลากหลายของวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติใน สปป.ลาว ทำให้ไม่มีข้อจำกัดด้านวัสดุ แต่เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในภูมิภาคอื่นๆ จึงควรมีการศึกษาเกี่ยวกับวัสดุทดแทนเพื่อสร้างแนวทางในการพัฒนางานหัตถกรรมจักสานที่เหมาะสมต่อไปในอนาคต

2.2 ด้านการผลิต การผลิตที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการใช้เวลาในการผลิต ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาถึงแนวทางในการพัฒนาระบบการผลิตให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันมากขึ้น

2.3 ด้านรูปแบบ ลักษณะงานหัตถกรรมจักสานชนเผ่าลาวเทิงมีรูปแบบที่หลากหลาย หากมีการศึกษาวิจัยถึงการประยุกต์ใช้งานที่เหมาะสมกับยุคสมัยอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยคุณค่าที่เกิดจากงานเดิม จะช่วยให้เกิดระบบในการพัฒนาที่เหมาะสม ซึ่งการพัฒนาในลักษณะเช่นนี้สามารถประยุกต์ใช้กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ประเภทอื่นๆ ได้ด้วย

3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการลงพื้นที่เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูล

3.1 ควรศึกษาแนวทางในการขอความร่วมมือจากคนในพื้นที่ หรือประชาชนในชนเผ่าต่างๆ เกี่ยวกับการเดินทาง ภาษา หรือข้อควรระวังเกี่ยวกับความเชื่อ ฮีตคองประเพณี เพื่อช่วยให้การศึกษาและรวบรวมข้อมูลเป็นไปด้วยความสะดวกมากขึ้น

3.2 งานหัตถกรรมจักสานบางอย่างเริ่มเสาะหาได้ยาก และมีหลายอย่างได้สูญหายไปแล้ว ข้อมูลส่วนใหญ่มักได้จากการบอกเล่า ดังนั้นในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาและรวบรวมข้อมูลตามร้านขายของเก่าของที่ระลึก ร้านค้าในงานแสดงสินค้า ร่วมด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลในส่วนที่เราไม่สามารถเสาะหาได้ตามชนเผ่าต่างๆ

3.3 ควรเก็บข้อมูลตามงานบุญประเพณีต่างๆ ของชนเผ่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรม การแต่งกายแบบดั้งเดิม ซึ่งหาได้ยากในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- มารุต อัมรานนท์. แนวทางในการศึกษาศิลปะพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ ฯ : ในวารสารสถาบันวิจัย
ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ 1 (2) มกราคม-มิถุนายน 2543.
- วัฒน์ จูทะวิภาต. ศิลปะพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ศิลปประภา, 2545.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. พจนานุกรม หัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน. กรุงเทพฯ ฯ : เมืองโบราณ.
ด้านสุทธาการพิมพ์, 2546.
- ศูนย์กลางแนวลาสร้างชาติ. บรรดาชนเผ่าใน สปป. ลาว. กองทุนแคนาดาเพื่อการพัฒนา.
กลุ่มชนเผ่า : โรงพิมพ์มณฑลอุดร, 2005.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ และคณะ. โครงการสารคดีลาวตอนล่าง "สะพานนะเขต สาละวัน เขกอง
จำปาสัก และอัตตะปือ : ห้าแขวงลาวตอนล่าง". สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
กรุงเทพฯ ฯ : บริษัท ดรีมแคชเชอร์ กราฟฟิค จำกัด. 2544.